

ZLOČIN U STAROM BRODU KO NIJE ZNAO DA PLIVA – ZAPLIVAO JE U VEČNOST

Zločin nad 6.000 Srba u Miloševićima i Starom Brodu na Drini u proleće 1942. godine, decenijama je vešto prikrivan „u interesu bratstva i jedinstva“. Posle 66 godina narod je sagradio skromno spomen obeležje u Starom Brodu, a nedavno je u Višegradu održana donatorska večera za gradnju spomen kapele

U Višegradu je početkom aprila, uz blagoslov Mitropolita dabrobosanskog Nikolaja, i u prisustvu jednog broja sveštenika, građana istočnog dela Republike Srpske, i gostiju iz Užica i okolnih mesta, održano donatorsko veče na kome su prikupljana sredstva za gradnju spomen-

kapele u Starom Brodu na levoj obali Drine, nizvodno od ovog grada. U tom mestu duboko u kanjonu ove reke, i susednim Miloševićima, ustaše su u proleće 1942. godine zverski pobile oko 6.000 srpskih civila, mahom žena i dece, koji su, pred neprijateljskom kamom, pokušali da se, u zbegovima, prebace na desnu obalu i dočekaju se slobode u Srbiji. Prikupljeno je više od 20.000 konvertibilnih BiH maraka, a jedan Užičanin je obećao da će kupiti kompletnu bakarnu pokrivku za kapelu. Ova akcija je nastavljena, a otvoren je i žiro račun na koji pojedinci mogu da uplate sredstva za izgradnju spomen kapele.

U znak sećanja na ovaj stravičan zločin, u Starom Brodu je 2008. godine podignuto skromno spomen obeležje, a osveštali su ga zajedno Mitropolit dabrobosanski Nikolaj i Vladika mileševski Filaret. Na mermernim pločama uklesana su imena svih stradalih Srba. Umesto da bude „osuđen na tiho izumiranje kako bi se zaboravili i spomenuti zločini kada svi svedoci pomru“, na ovom srpskom memorijalnom kompleksu uz samu obalu drinskog jezera, pored spomen-kapele planira se i podizanje kosturnice.

Na donatorskoj večeri u Višegradu prikazan je dokumentarni film „Drino vodo, oči devojačke“, autora Radoja Tasića i Novaka Knežića, novinara BN televizije, kao trajno svedočanstvo preživelih o stravičnom zločinu koji ne samo da je ostao nekažnjen već je i prikrivan do današnjih dana, navodno u „interesu očuvanja bratstva i jedinstva“. Zločin je počinila zloglasna „Crna legija“ pod komandom Jure Francetića, u kojoj su mahom bili domaći muslimani. Opisujući ovaj krvavi pir, kada su u kanjonu Drine u proleće 1942. ustaški koljači sustigli srpske zbegove sa područja Sarajeva, Pala, Olova, Kladnja, Sokoca, Han Pijeska, Rogatice i Višegrada – Branko Hadži Nikitović, poznati višegradski slikar i direktor Gradske galerije, poručio je da današnje generacije više nemaju pravo da prikrivaju ove zločine, i da se, iako tek posle 66 godina, mora postaviti trajno znamenje ovoj zverski pobijenoj srpskoj nejači.

SPOMENIK UPOZORENJA

To spomen obeležje, spomenik upozorenja budućim generacijama, međutim, gradi se u bespuću, pošto se u Stari Brod i Miloševiče stiže samo kozjim stazama ili čamcima kanjonom reke Drine u kojima je 2008. godine dovezen kompletan građevinski materijal za spomenik i temelje buduće spomen-kapele. Nekadašnje vlasti, naime, nisu želele ni put da izgrade, da bi se i na taj način prikrija istina o nezapamćenom zločinu nad Srbima 1942. godine. Danas je mali broj svedoka ovog masovnog pokolja, ali je u srpskom narodu u istočnom delu BiH ostala legenda o 326 devojaka koje su, hvatajući se za ruke, sa velike stene zajedno skočile u nabujalu Drinu kako ne bi pale u ruke ustašama i bile silovane i zverski ubijene. Ili legenda o ocu i njegovih šest kćeri, sve jedna drugoj do uva, koje su se u povlačenju ispred ustaških krvoloka, uhvatile za ruke, zakoračile u hladnu vodu i posle nekoliko trenutaka zajedno nestali u dubokim talasima. Tek u poslednjih nekoliko godina javno se govori o ovom, jednom od najkrvavijih zločina nad srpskim življem na prostorima istočnog dela današnje Bosne i Hercegovine. Najveći i najmasovniji pokolj nad Srbima ustaše su u Starom Brodu počinile na pravoslavni praznik Mladence, 22. marta 1942. godine, ali je ovaj pogrom trajao sve do početka maja meseca!

U proleće 1942. godine, ustaše su u istočnom delu Bosne i Hercegovine pokrenule ofanzivu širokih razmera, u nameri da ostvare svoj vekovni san — granicu NDH na Drini. Precizni podaci govore da je u martu 1942. iz Sarajeva, pod komandom Jure Francetića, krenulo desetak hiljada do zuba naoružanih ustaša koji su, zajedno sa veoma brojnom „domaćom“ muslimanskom milicijom, pred sobom gonili nepregledne zbegove Srba od Olova, Sarajeva, Kladnja, Han Pijeska, sa Romanije i Sokoca, iz Rogatice i sa Borika. Uplašeni narod kretao se u zbegovima ka Višegradu, terajući čak i stoku i noseći najosnovnije stvari i dragocenosti, u nadi se da će tu, na mostu Mehmed-paše Sokolovića, preći Drinu i dočepati se Srbije.

Međutim, iznemogle, preplašene i izgadnule srpske porodice na čupriji u Višegradu je dočekivala i zaustavljala italijanska straža. Preko reke su puštani samo one koji su mogli da plate svoju slobodu. Zlatom, stokom ili nekom drugom vrednošću, svejedno. Ostali su morali da nastave dalje, nizvodno, bežeći ispred ustaških patrola, jedinica zloglasne crne legije i muslimanske milicije kozjim stazama i preko planinskih prevoja prema Miloševićima i Starom Brodu, i nadajući se u slamku spasa — da će se uspeti da se ukrcaju na skelu ili u čamce na putu do slobode. Skoro mesec i po nepregledne kolone Srba u zbegovima su odlazile u ovaj Drinski kanjon iz koga se većina nikad nije vratila. Ko nije umeo da pliva, ili se utopio, ili je bio ubijen.

TEČE KRVAVA DRINA

Nekolicina još uvek živih očevidaca tog pogroma pričaju da su, nakon što bi u večernjim časovima pontoni i čamci obustavljali prevoz ljudi preko Drine, preostale izbeglice iznenada opkoljavale ustaše. Usledila bi okrutna izivljavanja, klanja, mučenja, silovanja i bacanja u Drinu. Kao da je u tom drinskom grotlu, okruženom vodom i strmim kamenitim liticama, sam đavo režirao nezamislivu tragediju, u kojoj je zverski ubijeno i bačeno u Drinu oko 6.000 nevinih Srba. Oni malobrojni, koji su preživeli ovaj ratni pakao, po završetku Drugog svetskog rata očekivali su da će ih nadležne vlasti pozvati da svedoče, da se njima dobro poznati zločinci privedu pravdi i osude. Umesto toga zavladała je neočekivana ćutnja. Jednostavno, neki režiseri iz tadašnje vlasti, računajući i srpske kadrove, zarad „bratstva i jedinstva“, kao da su želeli da se sve ovo zaboravi i kada živi svedoci pomru „stavi ad akta“.

Međutim, preživeli su to pamtili i prepričavali, mnogi i zapisivali. Jedan od smelijih, književnik Momir Krsmanović je čak sedamdesetih godina prošloga veka napisao i roman „Teče krvava Drina“, nakon čega je šikaniran, zabranjivan, osporavan i napadan. Ali, kako kaže, to ga nije pokolebalo, već mu je dalo dodatne snage da nastavi sa istraživanjem i pisanjem. Pred kraj novembra 2008. godine, u prisustvu velikog broja istoričara, sveštenih lica, predstavnika medija i građana, u manastiru Dobrun kod Višegrada predstavljena je i knjiga „Zaboravljeni zločin – Stari Brod“. Ovu knjigu grupe autora, koja govori o stradanju 6.000 Srba u proleće 1942. godine, zajednički su izdali Izdavačka kuća „Dabar“ i Srpsko sokolsko društvo „Soko“ iz Dobruna.

Knjiga „Zaboravljeni zločin – Stari Brod“ je, u stvari, zbornik radova sa skupa održanog 19. jula te godine u Rogatici, povodom šezdeset šeste godišnjice genocida nad srpskom nejači na obali reke Drine. Kako je tom prilikom naglasio Radislav Mašić, književni kritičar, publicista i novinar iz Foče, „ova knjiga nas podsjeća da je minuli, 20. vijek, za srpski narod bio vijek stradanja i golgote, kada smo tri puta bili na iskušenju nestanka i potonuća“. Drina, kao krvava međa u planovima zavojevača, trebala je biti granica preko koje za pravoslavlje nema mjesta, podvukao je Radislav Mašić, upozoravajući da je sve ono što se Srbima dešavalo u prošlosti vešto skrivano od javnosti.

„Istorija o tom strašnom događaju nije pisala, a ideologija ga je bojila onim bojama koje su njoj odgovarale. Zato, na žalost, istorijska literatura nije zabilježila ni zločine u Starom Brodu i Miloševićima, niti zločine u Miljevini kod Foče, gdje je na svršetku Drugog svjetskog rata ubijeno na hiljade nevinih mladića iz Srbije. Ova knjiga je svojevrsna spomenica i zadušnica, koja sve one koji se na bilo koji način bave pisanom riječi obavezuje da dokumentuju i zabilježe sve ono što je dio naše istorije“ – jasna je poruka Radislava Mašića sa tadašnjeg skupa u manastiru Dobrun.

Šta o tim događajima posle skoro sedam decenija kažu preživeli Srbi?

Miloš Bašović (80), iz Brankovića, Borike kod Rogatice:

„... Iz Višegrada narod krene niz Drinu, prema Starom Brodu. Uz mene su bila još tri brata i sestra. Na saonama smo vukli malo nekih stvari. Uzak put, stadosmo svi kod Puhalove njive. Tako se zove. Za nama neka vojska trči, ali mi ne znamo da su ustaše. Narod poče bježati, a oni uglas: 'Ne bojte se narode, ovo je srpska i crnogorska vojska...'. Kad su nas opkolili, poznadismo mnoge muslimane komšije među njima. Jedan ustaša uze moju sestru od tri godine, baci je uvis. U ruci mu puška sa bajonetom, dočeka je i pravo baci u Drinu. Nasta pravo klanje naroda. Mene je negdje između Miloševića i Starog Broda zajmio jedan pijani ustaša, gađajući me bajonetom. Uteknem mu nekako i šćućurim se među poubijane. Kriomice gledam kako mi ubiše majku i mlađu braću. Svega i svačega je bilo. Mnoge djevojke, gledajući zvjerstva, ne čekajući da im se približe ustaše masovno su skakale u Drinu. A Drina puna leševa, među njima samo vidiš, zaplove ženske kose“...

Milovan Bakmaz (79), iz Sokolovića kod Sokoca, sada živi u Han Pijesku:

„... Krenula kolona naroda od Olova, Kladnja, Mokrog, Pala, Prače, iz sela oko Sarajeva, Rogatice... To je bio užas, puno je Sjemečko polje srpskih izbjeglica, da baciš šibicu pala bi na iksana ili na stoku koju smo povelj sa sobom. Idemo prema Višegradu u koloni, pješice, iznemogli, djeca i stari na volovskim kolima i konjima. Dođemo na čupriju na Drini kad Italijani ne daju preko Drine. Mi ondaj u Miloševiče, i zanoćimo po kućama. Sjećam se, dobra imanja, ograde im pletene sa prućem. Odjednom narod poče da vrišti i kuka. Pokojna majka spodbije mene, ostavi kravu i zajedno sa narodom bježimo jednim sokakom dolje prema Starom Brodu. I pored jednog žbuna se šćućurimo, a okolo puca, ljudi padaju, skaču u Drinu. Pravi kaos, ljudi moji, stoji vriska žena i djece. Opkolili su nas, dobro se sjećam sve naoružani muslimani sa fesovima na glavama. Mi se izvlači odatle, i opet bježi. Bježi. Usput mi pogibe stric Joja, i neke komšije... Kad dođosmo do Drine samo jedan pontonski čamac, i to šupalj, a okolo ima nekoliko 'iljada duša. Vidimo preko Drine prema nama dvije grupe, posebno Nijemci, a posebno Nedićevci. Kad se smrači, čujemo ustaše kako zovu: „Jovaneee...“. Moj otac nas ubaci na nekakav čamac i pređosmo Drinu. Tu ugledamo Nedićevce i Nijemce kako razgovaraju, a onda sa jednim čamcem krenu patrola preko Drine, među narod, a druga uz Drinu i viču: Curik ustaš, curik ustaš...“. Narod pršte kojekuda, neko pređe Drinu, neko bježi uz one strane. Da nije bilo Nedićevaca i Nijemaca sve bi ono ustaše pobile, nebi mogla Drina sve primiti, sigurno bi je začepili“.

Risto Borovčanin (78), iz Žulja, sada živi u Pediši kod Sokoca:

„Sjećam se, 3. maja 1942. godine stričevi nam kažu da i mi moramo napustiti selo. Neki pobjegoše na Romaniju u Duboke doline, a mi opet za onim kolonama prema Drini. Stric Jovan kaza, idemo da se prebacimo u Srbiju. Po mraku stignemo u Miloševiče. Ujutro dojava jedan četnički kurir na konju i onako juri kroz narod pa viče: 'Bježte ljudi, evo ustaša, poklaće i vas kao juče one u Višegradu...'. Narod se razleti, pokušava da skupi stoku pa da krene ka Starom Brodu, a već nas stiže ustaška konjica. Što osta naroda gore u strani i ostade, a što uhvatiše ono dolje prema Drini počеше ubijati. Prigone nas, prigone Drini. Siluju žene, kolju, odsjecaju ruke, noge, vade oči, bacaju malu djecu uvis i dočekuju na bajonete. Bio je to jedan strašan užas i pakao. Narod zapomaže i jauče. Ljudi sami skaču u Drinu, mlade cure posebno. Mi se oko majki grupisamo, pokušavajući se nekako spasiti. Odjednom sam pao potrbuške među gomilu pobijenih i unakaženih. Glavni pokolj je bio negdje između 16 i 17 časova po podne. A Drina mutna, nadošla, valovita, puna leševa. Donosilo leševe i od Višegrada. To je bio neverovatan i strašan prizor“.

Ljubica Planinčić (90), iz Seljana, sada živi u Gučevu kod Rogatice:

„...Narod je počeo bježati pred silnom ustaškom vojskom. Bježali, bježali, a mene mala đeca bila, jedno od pola godine, a drugo od godinu i po. I dvije zaove zajedno sa mnom, i one nosile decu. Tako stigismo na Drinu, u Stari Brod. Narod, koji je jači ode... Po cijeli dan skelom prebacuju preko Drine, a Drina velika, iz brda u brdo. Čamci prepuni ljudi, a opet po desetero navaljuje, skače, hoće da prevrnu čamce... E, kad je bilo pred mrak, zaustaviše se čamci, i narod zanoći kraj Drine. Pada kiša, a ja se skrila sa decom iza neke kolibe. Zbili se i ćutimo, a kraj Drine samo začuješ zapomaganje i jauke. Što je naroda otišlo u Miloševiče, niko se nije vratio. Nije ostalo ni pile, sve su pobili. A ostalo je malo na Starom Brodu, zato što su nas malo Nijemci zaštitili.

Bože sačuvaj onog vremena, patnji i zločina. Ko je ono iščekao. Ustaše nema šta nisu radile, Bože ti mili, sakloni i sačuvaj onijeh jada. Te zločine nije zapamtio niko, što je država i ratova. I vjekova. Pobiše onoliki narod, a Drina nosi sve. Mnogi su sami skakali u Drinu, nisu čekali kamu i nož, da im oči i džigerice vade... Eh, kad se sjetim, najgore su prošle mlade cure, žalosti ljuta...

Pohvataju se za ruke i same skaču u Drinu. Bože sačuvaj!

Išla sam kasnije mnogo puta do Drine. Nikad i nigdje nikome spomena... Bože sačuvaj...“

U proteklom ratu u Gornjem podrinju ubijeno 1.628 Srba

Srbi su u Gornjem podrinju masovno stradali i u proteklom ratu. Na Drugoj konferenciji o zločinima nad Srbima u Gornjem podrinju, održanoj sredinom juna prošle godine u Višegradu u organizaciji Saveza logoraša Republike Srpske (prva je održana 2006. godine u Novom Goraždu), saopšten je podatak da su od 1992. do 1995. godine na ovom području ubijena 1.628 Srba, a da se njih 164 i danas vode kao nestali. Posebno je, u akciji „Spržena zemlja“, Goražde potpuno očišćeno od Srba, kada je ovaj grad i celu opštinu zauvek napustilo njih 12.500. Uklonjeno je i uništeno sve ono što je podsećalo na viševjekovno prisustvo pravoslavnih Srba na tim prostorima.

U knjizi „Laž, mržnja, zločin – to je Bosna“, autora Velimira Đurovića iz Foče detaljno i istoriografski se opisuju svi uzroci i posledice poslednjeg rata na području Gornjeg podrinja. Đurović, precizno navodi da su ta stradanja Srba „samo jedna od epizoda planiranih pogroma nad Srbima cijelog Balkana“. On nabroja sve zločine nad Srbima, ali i „traži pravdu na svim stranama u BiH“. O tim zločinima, o brojnim muslimanskim kazamatima u kojima su bili zatočeni Srbi, ostavljen je trajni trag i u dokumentarnom filmu „Na Drini grobnica“, koji je snimljen 2006. godine, i u kome su se oglasili brojni preživeli svedoci. Uzalud se na brojnim skupovima iskazivalo nezadovoljstvo sporošću i radom Tužilaštva BiH i drugih tužilaštava, koja odugovlače sa procesuiranjem brojnih zločina nad Srbima u proteklom ratu.

Penzionisani medicinski tehničar Slavko Đorđević iz Foče navodi da je kao zdravstveni radnik bio svedok brojnih stravičnih zločina nad Srbima u Foči, ali da počinio tih zločina nikada nisu odgovarali. „U Foči su, kaže Đorđević, činjeni zločini na obe strane, a samo su Srbi procesuirani i osuđeni“. Dragiša Andrić, predsednik Udruženja logoraša Višegrada, kaže da su uzalud nadležnim uputili dokumentaciju o brojnim zločinima nad Srbima u Višegradu i Rudom, no i pored toga pravosudne institucije BiH i dalje ne žele da uspostave aktivan odnos prema srpskim žrtvama, niti nameravaju da podignu optužnice protiv poznatih izvršilaca zločina. Nisu procesuirani ni odgovorni za egzodus 12.500 Srba iz Goražda, koji su, kako ističe Veljko Lasica, preživeli planski pripremljenu akciju „Spržena zemlja“.

Ne zna se sudbina 960 nestalih Srba iz proteklog rata

Institut za traženje nestalih BiH u proteklom ratu vrši očiglednu opstrukciju kada je u pitanju potraga za nestalim Srbima sa područja Sarajevsko-romanijske regije i Stare Hercegovine. Kako su u više navrata upozorili predstavnici porodica nestalih Srba, njihovi najmiliji su najverovatnije pobijeni od strane muslimanskih vojnih i paravojnih formacija Još uvek se bezuspešno traga za 962 nestala lica srpske nacionalnosti, najviše sa područja Goražda i Sarajeva, ali i da već duže od 10 godina na DNK analizu čeka 460 pronađenih posmrtnih ostataka ovdašnjih Srba. Oni iznose i ozbiljne sumnje da su neki od nestalih Srba iz istočnog dela Republike Srpske sahranjeni u Potočarima kod Srebrenice, i svesno „ubrojani“ u bošnjačke žrtve.

„Institut za traženje nestalih BiH smišljeno odugovlači proces pronalaska srpskih žrtava. Brojke najbolje upozoravaju da je na sceni nepošten posao, a evo i zašto. U 2008. godini u laboratoriji u Tuzli putem DNK analize identifikovano je oko hiljadu bošnjačkih žrtava a svega 32. srpske, i to njih 13 čija je analiza započela još 2007. godine. Ako se ovako nastavi, srpske žrtve neće biti identifikovane ni za 60 godina“, tvrdi Mirko Vranić, predsednik Organizacije porodica zarobljenih i nestalih srpskih boraca i nestalih civila, čije je sedište u Istočnom Sarajevu.